

malno sticanje znanja zasnovano je na modelu koji se imitira. Ono obuhvata uglavnom one oblasti iz kojih se znanje ne stiče ni formalno ni tehnički. Primer koji navodi Hol jest oblast seksualnog života, u kojoj Amerikanci ne stiču znanja ni kroz uputstva i ukazivanje na greške, niti tehničkim usvajanjem znanja koje je zasnovano na logičkoj analizi. 3) Tehničko usvajanje znanja je, osim na logičkoj analizi, zasnovano i na koherentnoj spoljašnjoj formi, odnosno celovitom izlaganju gradiva.

Treći osnov Holove teorije kulture je konstatacija da se poruka deli na tri sastavna dela: skupove, izolate i obrasce. »Ovi termini« — piše Hol — »označavaju tri glavna elementa poruke. To su SKUPOVI IZOLATI i OBRASCI. Skupovi (reči) su ono što najpre pada u oči, izolati (glasovi) jesu komponenta od kojih su sastavljeni skupovi, dok su obrasci (sintaksa) način na koji se skupovi povezuju da bi im se dalo značenje.« (str. 102) Hol smatra da postoje tri vrste obrazaca, i to u skladu sa »velikom trijadom«: formalni, neformalni i tehnički obrasci.

Holova teorija kulture ne iscrpljuje se u pomenuta tri principa. Hol je formulisao i tri zakona po kojima se formiraju obrasci: zakon redosleda, zakon odbira i zakon sklada, zatim je formulisao principe nedeterminizma i relativiteta koji deluju u kulturi itd. itd. Kao ilustracija teorijskih postavki u knjizi **Nemi jezik** javlja se i izuzetno šarmantna analiza poruka koje su poslate vremenom i prostorom.

Današnja semiološka ili semiotička istraživanja kulture su daleko odmakla u odnosu na Holove postavke. U vreme kada Lotman zasniva tipologiju kultura na semiotičkim kriterijumima, Holova knjiga deluje gotovo pionirski. U tome se pokazuju i njena vrednost ali i mnogi nedostaci. Ipak, sa stajališta jugoslovenske etnologije njen značaj nije za potcenjivanje. Budući da kod nas ne postoje gotovo nikakva semiološka ispitivanja kulture, Holova knjiga može da posluži kao uvod onima koji se za takva istraživanja opredele. Posebno treba istaći značaj Holove mape kulture, koja u uslovima brojnih ali krajnje heterogenih i nepotpunih monografija kakve se kod nas prave može ukazati na oblasti koje su zapu-

štene, zaboravljene ili se već decenijama uporno proteruju iz oblasti interesovanja etnologa.

Na kraju treba ukazati i na neke nedostatke i na neke praznine koje ostavlja Holova teorija kulture. Na neke nedostatke sopstvene koncepcije ukazuje i sam Hol: »Proučavanje institucija i njihove strukture i proučavanje pojedinca i njegovog psihičkog sklopa izostaju iz ove konkretne studije kulture.« (str. 183) Na ovom mestu dosta se jasno vidi uticaj jedne od važećih klasifikacija nauka po kojoj je proučavanje pojedinca posao psihologije, proučavanje institucija posao sociologije, dok je kultura legitimni predmet antropologije. Sam razvoj društvenih nauka uspešno je opovrgao takve konstrukcije. Osim toga, u Holovoj teoriji kulture nije izloženo ni obrazloženo kako i zašto je izabrano baš tih deset PSP. Kriterijumi koje je Hol postavio tek su početak takvog obrazloženja.

Urednik inače odlično koncipirane edicije »XX vek« nije smeo ovu knjigu da ostavi bez propratnog teksta u formi predgovora. U tom predgovoru je trebalo objasniti zašto se našoj, ionako skromnoj prevodilačkoj produkciji pridružuje Holova knjiga a ne neka druga, koja bi nam prenela najmodernije principe komunikacijskog pristupa kulturi. Takođe, neophodno je bilo ukazati i na ideološke sadržaje, koje ni sam autor ne prikriva.

Ivan KOVAČEVIĆ

KLOD LEVI-STROS, TOTEMIZAM DANAS, Treći program, zima 1975, Beograd 1975, str. 447—533.

Sa velikom sigurnošću se može konstatovati da u jugoslovenskim okvirima ne postoji veliki broj prevedenih dela iz oblasti etnološke teorije i metodologije. Uzroci takvog stanja su mnogostruki (teorijski, ideološki i praktični) i zaslужuju da se o njima razmišlja. Ipak ponekad se dogodi i neki

proboj ovog učmalog neprevodilaštva, nažalost skoro uvek u neetnološkim sferama. U okviru plime strukturalizma i semiologije (koja jedino ne dopire do etnoloških obala) desi se da ugleda svetlost dana i prevod nekog Levi-Strosovog članka ili čak i knjige. Otprilike na taj način se jugoslovenska etnološka javnost upoznala (na našem jeziku) i sa **Kulinarskim trokutom** i **Strukturom i oblikom** u posebnom izdanju časopisa »Kritika« pod naslovom **Strukturalizam** («Kritika» je časopis za »kritiku umjetnosti i kulturno-politička pitanja«, dakle neetnološki); takav slučaj je i sa člancima **Struktura mitova**, u stvari nepotpunim poglavljem iz knjige **Anthropologie structurale**, i **Finale mitologika**, odeljkom iz četvrtog toma **Mitologiques**, koji su objavljeni u časopisu »Delo« (»mesečni književni časopis«); tako se u našim knjižarama pojavila i **Divlja misao** itd. Ništa drugačije se nije dogodilo i sa Levi-Strosovom knjižicom **Le totémisme aujourd'hui**, koja je u originalu objavljena još 1962. godine. Zahvaljujući izraženom oscčaju za dela koja predstavljaju temelje nauke, prisutnom u prevodilačkoj politici časopisa »Treći program«, Levi-Strosova knjiga **Totemizam danas** postala je mnogo pristupačnija većem broju čitalaca. Vredno je pomena i to da je »Treći program« u poslednje vreme u svojoj rubriku »Imaginarna edicija« osim **Totemizma danas** uvrstio i Lotmanove **Ogleda iz tipologije kulture** (jesen 1974) i Propovu **Morfologiju bajke** (leto 1975), čime se bar delimično popunjava već pomenuta praznina u prevodenju etnološke i njoj srodne literature.

Značaj pojave **Totemizma danas** na našem jeziku je još veći ukoliko se zna da u jugoslovenskoj etnološkoj literaturi još uvek vlada, kako bi Levi-Stros rekao, »histerija totemizma«. U okviru tih koncepcija svaki pomen bilo koje životinje u pripovetkama, bajkama i verovanjima, ili svaka radnja u vezi sa životinjama u sklopu nekog običaja, neizostavno postaju »trag totemizma«. Vrlo je verovatno da će ova knjiga ubrzati kraj »totemističke iluzije«, kraj koji se već nazire u stavovima mlade generacije etnologa.

Osnovna karakteristika Levi-Strosove knjige **Totemizam danas** je pregled istorije totemističkih teorija. Ova krat-

ka istorija totemizma sastoji se od tri osnovne faze: 1) prva faza počinje otkrićem totemizma (Mak Lenan) i traje sve do monumentalnog Frejzerovog dela **Totemizam i egzogamija**, koje predstavlja klimaks »histerije totemizma«; 2) drugi period počinje Goldenvajzerovom kritikom koja ima dalekosežan uticaj u okvirima američke antropologije i traje sve do radova Retklif-Brauna; ovu fazu karakteriše i ubrzana revizija velikog broja totemističkih koncepcija; 3) poslednja faza istorije totemističkih teorija sastoji se u coup de grace totemističkoj iluziji koji zadaje sam Levi-Stros. Naravno, Levi-Stros nije ni ovog puta propustio priliku da se našali sa etnologima pokazujući kako je jedan filozof (Anri Bergson) »čije je mjesto na rubu stvarnih etnoloških zbivanja« umnogome anticipirao stavove do kojih su etnolozi došli poste dugotrajnih rasprava. »Jer totemistička iluzija se najprije sastoji u tome — piše Levi-Stros — »što su, jedan filozof, koji ništa ne zna o etnologiji, kao Bergson, i jedan drugi koji je živio u vremenu u kojem pojam totemizma još nije dobio svoje obličje, prije današnjih specijalista (u slučaju Rusoa čak prije »otkrića« totemizma) prozreli suštinu vjerovanja i običaja, koji su im bili malo poznati i čiju stvarnost još niko do tad nije pokušavao ispitati.« (531)

Ključ Levi-Strosovog objašnjenja totemističkog fenomena sastoji se u tezi da prirodne vrste postaju amblemi društvenih grupa ne zato što su »dobre za jelo«, već zato što su »dobre za mišljenje«. Rezimirajući stavove Dirkema, Retklif-Brauna (čijim se dokazima inače obilato služi) i Bergsona, Levi-Stros zaključuje: »U početku klan sebi »instinktivno« određuje amblem, koji je samo neodređena skica, reducirana na nekoliko obrisa. Kasnije se u ovoj skici prepoznaje životinjski lik, pa u tom smislu dolazi do promjena. Konačno emotivnom interakcijom klana i amblema ovaj lik postaje svet.« (525) Osnovno pitanje na koje Levi-Stros želi da odgovori je »zašto sisari, ptice, reptili i biljke predstavljaju simbole u odnosima između duhovne snage i rodova« (511), odnosno zašto su »dobri za mišljenje«. Odgovor na to pitanje dao je još Retklif-Braun ističući da vrste koje mogu postati amblemi dvaju klanova moraju imati jednu zajedničku

crtu koja ih povezuje baš kao i klanove, ali i nešto što ih, kao i klanove, razdvaja. »Da bi se dobio ovaj rezultat« — piše Levi-Stros proširujući Retklif-Braunove postavke — »potrebno je klasificirati vrste u suprotne parove, što je moguće samo pod uvjetom odabiranja vrsta koje imaju bar jednu zajedničku crtu koja omogućuje komparaciju. U slučaju sokola i vrane ovaj princip je jasan, jer su oboje glavni mesojedi, ali se ipak razlikuju, pošto soko živi od plijena, a vrana od strvine.« (519) Levi-Stros dalje navodi i teškoće koje je Retklif-Braun imao u pronalazačenju istog takvog odnosa za par slepi miš-kukuvija. Osnov za interpretaciju ovog para je dat u »etnografskom kontekstu«. Na pitanje Retklif-Brauna šta je slično između slepog miša i kukuvije, urođenici su spremno odgovorili da obe životinje žive u duplji. U jednom drugom slučaju, u paru sova-kozodija, »zajednička crta ovim životinjama jest da jedu meso i nalaze sklonište na stablima, što nam može poslužiti kao tačka komparacije sa životom čovjeka«. (519) Suprotnost je ta što jedna ptica lovi a druga »krade« plen. Na osnovu ovih i drugih Retklif-Braunovih dokaza Levi-Stros je ubedljivo pokazao da su životinje veoma »dobre za mišljenje« jer omogućavaju označavanje ljudskih kategorija, čime je u potpunosti porušena »totemistička iluzija«.

Edmund Lič, revnosni kritičar kome ne izmiču ni najmanji Levi-Strosovi propusti, izneo je mišljenje da Levi-Strosovo ponovno ocenjivanje Retklif-Braunovih dokaza doprinosi razumevanju totemističkog fenomena. Sasvim drugačije, u mnogo čemu oštrije, zvuči kritika Raula i Laure Makarius data u jednom dobro organizovanom intervjuu i ponovo objavljenom u knjizi *Structuralisme ou ethnologie. Pour une critique radicale de l'anthropologie de Levi-Strauss*. Žučni napadi uvređenih kritičara, koji su Levi-Strosu knjigu doživeli kao napad na njih same, ostali su na periferiji stvarnih problema. (Razlozi ovog žučnog napada leže u tome što je svega godinu dana pre pojave **Totemizma danas** izišla obimna knjiga Raula i Laure Makarius pod naslovom *L'origine de l'exogamie et du totémisme*, a Levi-Stros nije osećio potrebu da se na nju osvrne.) Do-

sta uloženog truda oko pripreme odgovora Levi-Strosu ostalo je bez rezultata budući da se kritika iscrpljuje u dokazivanju da je Levi-Stros pogrešno interpretirao neka mišljenja. Do suštine problema koji je Levi-Stros postavio Makariusovi nisu došli.

Doprinos Levi-Strosove knjige **Totemizma danas** ne iscrpljuje se u etnološkoj teoriji ili konkretnije u teorijskom razlaganju i ponovnom uspostavljanju pojma totemizam. Kako je već ranije konstatovao Lič, raspravljajući o totemizmu Levi-Stros je dao »sažet pregled svega što čini suštinu strukturalističkog metoda«. Ovaj, metodološki aspekt **Totemizma danas** naročito dolazi do izražaja kada Levi-Stros interpretira Retklif-Braunova istraživanja australijskog totemizma. Već sama Retklif-Braunova metoda, smatra Levi-Stros, ukazuje na mnogostruku povezanost ispitivanih fenomena. »Svaki sloj društvene stvarnosti nameće se kao nezaobilazna dopuna bez koje bi bilo nemoguće shvatiti sve ostale slojeve. Običaji upućuju na vjerovanja, a ova opet na tehniku...« (522) slojevi stvarnosti su povezani dijalektički, što znači, smatra Levi-Stros, da »se ne smemo ponadati da smo jednog spoznali, a da prethodno nismo vrednovali institucije, reprezentacije i situacije u relaciji suprotnosti i recipročnosti« (522). Kada se tako koncipirana metoda, kojoj se ne može pripisati nedijalektičnost, primeni na fenomen nazvan totemizam, onda je sasvim jasno da su rezultati neočekivani i često porazni za velik broj ranijih shvatanja.

Zaključujući razmatranja o totemizmu, Levi-Stros konstatuje da je paradoksalno što esej pod naslovom **Totemizma danas** završava retrospektivom u kojoj najznačajnije mesto zauzimaju Bergson i Ruso, koji su anticipirali razbijanje totemističke iluzije. Na taj način Levi-Stros implicitno ukazuje i na neadekvatnost naslova svog rada, kojem daleko bolje pristaje **Kraj totemizma** umesto **Totemizma danas**. To znači da, i pored toga što razne proklamacije kao npr. o »kraju filozofije« ili o »kraju ideologije« nisu značile stvarno nestajanje filozofije i ideologije, Levi-Strosov pledoaje za »kraj totemizma« ima izgled na uspeh. U stvari, **Totemizma danas** je ukinuo totemizam sutra.

Ivan KOVAČEVIĆ